

נופיה בר ניצן

בזמן שהטכנולוגיה מצעידה את העולם קדימה נדמה שמערכת החינוך מדשדשת מאחור. משפיעני רשת וכוכבי טיקטוק מספרים על הצלחה מסחררת בלי תעודת בגרות ואפילו בלי 12 שנות לימוד, והאמון של בני הנוער במערכת החינוך הולך ונשחק. האם מדובר במוסד ארכאי שאבד עליו הכלח, או במסגרת שיש בה הרבה מעבר לידע תיאורטי? גם המומחים מתלבטים

לא

הורים למתבגרים, ובעצם כל מי שיש לו ילדים בגיל בית ספר, כבר שמע פנינים כמו "למה בכלל צריך ללמוד את זה?", "מה זה נותן לי בחיים?", "היום כבר לא צריך תעודת בגרות" וכמובן "אפשר ללמוד הכול ביוטיוב". אף אחד לא המציא את הגלגל, מערכת היחסים בין התלמידים למערכת החינוך הייתה מאז ומעולם אמביוולנטית, אם לומר בעדינות, ולא חסרים סיפורים, סדרות וסרטים שעלילתם מתרחשת בין כותלי בית ספר שנוא במיוחד.

ובכל זאת, מה שנשמע מאז ומעולם כמו תירוצים בשקל ותשעים הפך בשנים האחרונות לאג'נדה מגובה בפוסטים

"העולם מלא במקצועות חדשים שבית הספר לא יודע להכין את התלמידים אליהם". תאיר שטרן

בית ספרנו

צילום: שאטרסטוק

ובסרטונים של משפיעני רשת שמסבירים למה כבר אין צורך בתעודות בגרות ואפילו לא בתואר כדי להצליח בחיים. "אני מניח שהם מתבססים על התיאוריה של קן רובינסון, חוקר אנגלי מכובד מאוד שנפטר לא מזמן", אומר רונן יעקובסון, פסיכולוג מומחה קליני ומומחה חינוכי, מרצה בתחום החוסן, האושר והזוגיות ומחבר שותף של הספר "המדריך לגיבורי על". "והם צודקים", הוא מוסיף ומסייג, "לפחות באופן חלקי".

אין טעם לריב

"הבת שלי מעולם לא אהבה ללכת לבית הספר, אבל היה לה ברור שזה מה שעושים", מספרת אסתר מבאר שבע. "כשהגיעה לכיתה ז' פרצה מגפת הקורונה ומשהו התרופף שם. כשהתלמידים חזרו לבתי הספר היא הגיעה להבנה שזה בכלל לא חובה. פתאום הוודאות הזאת נעלמה". בתחילה אפשרה אסתר לבתה, ילדה מחוננת, להישאר בבית ובהמשך העבירה אותה לכיתת מצטיינים בבית ספר אחר. שם, היא מספרת, בתה דווקא הגיעה ללימודים בשמחה, אבל השקיעה בכל מה ש"מסביב" במקום בלימודים עצמם. "היא השתתפה במקהלה, בקבוצת תיאטרון, בטקסים, בכל מה שאפשר חוץ מאשר בלימודים עצמם". ועדיין היא הלכה בכל בוקר למסגרת. זה לא הספיק מבחינתך?

"ממש לא. זה העכיר מאוד את היחסים ביננו. לי היה ממש חשוב שיהיה אכפת לה גם מהציונים, הרגשתי שהיא סוגרת לעצמה דלתות ולא דואגת לעתיד. כילדה גם אני הברזתי הרבה, אבל בתקופת הבגרות לקחתי את עצמי בידים והוצאתי ציונים יפים מאוד. נראה לי שזה מה שהיא צריכה, אבל היא הייתה בטוחה שתצליח בחיים בכל מקרה. עד עכשיו, כשהיא כבר עולה לכיתה י"א אני לא יודעת מי משתינו צודקת, אבל נאלצתי לשחרר".

שושנה תנעמי, אימא לשבעה משדמות מחולה, מתמודדת עם מצב דומה: בנה בן הארבע עשרה הגיע במהלך השנה האחרונה לבית הספר "בערך פעם בשבוע", לדבריה. "הקושי היה קיים מההתחלה", היא מספרת. "מאז כיתה אל"ף הוא שאל אותי 'למה צריך את זה?', 'למה זה חשוב?', וטען בין היתר ש'גם ככה אני לא אשתמש בזה'. בהתחלה

ניסינו להתעקש, אבל עם הזמן הבנו שזה לא יעזור. אנחנו בהחלט רואים חשיבות בשמירה על שגרת בית ספר אפילו אם זה לא מעניין אותך, לא כיף ואתה לא מבין למה זה טוב. בעיניי עצם המאמץ חשוב, אבל הבנתי שאין טעם לריב על זה. הוא פשוט לא ילך".

אז מה הוא עושה כל היום?

"הוא לומד אנגלית באפליקציה, מתעניין בעיצוב גרפי ובדרכים להרוויח כסף דרך האינטרנט. והוא רוצה ללמוד להיות דיג'יי".

כלומר הוא "יושב על הברזלים", כמו פעם?

"הברזלים היום זה הטלפון", אומרת שושנה בצער, "וכן, זה ממלא הרבה מהיום שלו".

ורד כהן, קצינת ביקור סדיר במצפה רמון, טוענת שבני הנוער עדיין מאמינים בחשיבותה של המסגרת, סיום 12 שנות לימוד ותעודת בגרות. "אני פוגשת הרבה נערים ונערות שאומרים 'למה אני צריך את זה?', אבל אחרי ש'מקלפים' את שכבת ההתנגדות ומסתכלים לעומק מתברר שברוב המקרים לאותם נערים יש קושי אחר שקשור במעגל החוסן שלהם. תמיד יש משהו, אם זו משפחה שהביטחון בה רופף בגלל גירושים, מקרי רווחה, קושי לימודי או חברתי. ילד לא מפסיק סתם ללמוד. הרבה נערים עדיין מודדים את עצמם לפי ההצלחה שלהם בבית הספר. גם הנערים שמחליטים להיות יוטיוברים או אושיות רשת בסוף

צילום: אריאל חתוב אברום

ורד כהן: "הרבה נערים עדיין מודדים את עצמם לפי ההצלחה שלהם בבית הספר. גם הנערים שמחליטים להיות יוטיוברים או אושיות רשת בסוף פשוט רוצים הערכה"

פשוט רוצים הערכה, ואם יש להם מחנכת שמקבלת אותם בחיוך בכל בוקר, מתעניינת בהם, מתקשרת לשאול לשלומם ואומרת שהם חסרים לה, הם מרגישים שיש להם ערך. שהמסגרת רואה אותם". על אף ההכרה בחשיבותה של המסגרת, כהן חוששת שעם הזמן ערכה של תעודת הבגרות יישחק. "אם יחליטו להוריד את סף הקבלה למקומות עבודה או ללימודים גבוהים ויוותרו על בגרויות ועל שתיים-עשרה שנות לימוד, לדעתי כל המערכת תתפרק", היא אומרת ומוסיפה, "אבל אם המערכת תשכיל להיות התומך המבוגר שהנער צריך באמת - אוון קשבת, עזרה בשיקוף ובהתמודדות עם מצבים חברתיים ומשפחתיים, בניית חוסן וגיבוש זהות - היא תהיה סופר רלוונטית וסופר חשובה עבורם, בלי קשר לתעודת הסיום".

מרבה נכסים

בניגוד לכהן, הפסיכולוג רונן יעקובסון מאמין שהרלוונטיות של תעודת הבגרות לא נמצאת בסכנה. "בישראל קיימת כבר עשרות שנים אוניברסיטה פתוחה שמספקת תארים מכובדים ולא דורשת תנאי קבלה מיוחדים, ובכל זאת אוניברסיטאות המחקר לא מתמוטטות. אנשים עדיין זקוקים למסגרת מוסדית וחברתית כדי להתקדם. אני חולק על האמירה שכל המהות של בית הספר היא לעבור את סף הקבלה לאוניברסיטה". עם זאת הוא מסכים, כאמור, שמבחינת בני הנוער חשיבות בית הספר הולכת ופוחתת. "אין ספק שבית הספר צריך להתעדכן. כולם יודעים את זה, כולם מרגישים את זה והחדשות הטובות הן שזה אכן קורה. האינטרנט פתח את עולם המידע בפני בני הנוער והילדים, החציצה שהייתה בעבר ביניהם לבין המידע, חציצה שהייתה בעצם המבוגרים, נעלמה והסכר נפרץ. הרשתות החברתיות הוסיפו עוד נדבך והראו שאפשר לעשות הרבה דברים בלי תלות באף אחד. בגיל ארבע-עשרה כבר אפשר להיות טיקטוקר, אינסטגרמר, להעביר קורסים, לכתוב ספרים ולהפיץ אותם, להפוך לדמות, להיות 'מותג'. עולם ה-AI הביא תוספת מדהימה: מקור שמתווך ומנגיש את המידע בהתאמה אישית, עם אפשרות לתקשר איתו בצורה אינדיבידואלית". בעולם החדש הזה, מסביר יעקובסון, יש חשיבות רבה לא רק להכשרה ולתעודות,

צילום: שאטרסטוק

צילום: אורי אריה

רון יעקובסון: "האינטרנט פתח את עולם המידע בפני בני הנוער והילדים, החציצה שהייתה בעבר ביניהם לבין המידע נעלמה והסכר נפרץ"

תואר ראשון לבין אנשים בלי תואר הוא 40-50 אחוזים, וזה כבר פער משמעותי". אז בעצם כל שנות בית הספר הן רק הכנה לאוניברסיטה? "לא. בית הספר בונה הרגלים וזהות. מי שהיה תלמיד טוב לאורך שנות הלימודים בבית הספר יודע שימשיך להיות תלמיד טוב. מי שהבין בבית הספר שיש לו יכולת

אלא גם לניסיון המעשי. "לפני 50 שנה היית נכנס למקום עבודה בגיל 20-25, מפקיד את הקריירה שלך שם ופורש עם שעון זהב בגיל 67. היום העסקה הזאת התפרקה. העולם הפך להיות יותר ויותר אינדיבידואליסטי, אנחנו פחות סומכים על סמכויות והסמכויות פחות סומכות על עצמן. היום בעולם הקריירה אנחנו רואים שכל אדם אחראי על עצמו ויש לו מה שנקרא במחקר "נכסי קריירה" - ספרים שהוא כתב, ניסיון שהוא צבר, פרויקטים שהוא ביצע. זה נכון גם עבור בני נוער - כדאי להם להתחיל לצבור נכסי קריירה, התנסויות, חוויות, ויש הרבה אפשרויות שפתוחות בפניהם".

אז מתי מגיע החלק שבו צריך את בית ספר? "היום בית הספר נותן לאו דווקא ידע, אלא בעיקר שני דברים מרכזיים: תלמידאות - היכולת לעמוד מול משימה אקדמית, לחלק אותה למשימות משנה ולהתמקד גם בדרך ולא רק בתוצאה, והכנה לאוניברסיטה. אם אנחנו משווים בין אנשים שסיימו שתיים-עשרה שנות לימוד עם תעודת בגרות לבין אלו שלא, אנחנו מוצאים הפרש של כ-12 אחוזים בהכנסה. ההפרש בהכנסה בין אנשים עם

"אנשים עדיין זקוקים למסגרת מוסדית וחברתית כדי להתקדם". רונן יעקובסון

ללימוד לבחינות, יצליח גם בהמשך". הרב חיים נבון, הוגה דעות ואיש חינוך, מתחבר לדבריו של יעקובסון. "מבחינת העובדות, לימודי תיכון ותעודת בגרות משפרים את יכולת ההכנסה של הבוגרים. יש מחקרים רבים בארץ ובעולם שמוכיחים זאת בבירור. נוכח הסטטיסטיקה הברורה מציגים לפעמים אנקדוטות כמו 'אני מכיר מישור שעזב את בית הספר בגיל חמש-עשרה ומרוויח מיליונים'. כל אחד מכיר אנשים כאלו כמו שכל אחד מכיר מישור שנפל מהקומה הרביעית ולא קרה לו כלום. זה עדיין לא אומר שקפיצה מקומה רביעית היא רעיון טוב. אי אפשר להפריך סטטיסטיקה בעזרת סיפור אישי כזה". לדברי הרב נבון השאלה האמיתית היא אם המטרה המרכזית של בית הספר היא הצלחה כלכלית. "אפילו במציאות בדיונית שבה לימודים בתיכון לא היו מקדמים אותנו מבחינה כלכלית, עדיין היה צריך ללמוד בו", הוא אומר ומסביר, "קודם כול, בגלל מצוות לימוד תורה. זו הסיבה המרכזית שבגללה אנחנו לומדים. לימוד תורה חשוב בכל שלב בחיים, אבל יש לו חשיבות מיוחדת בשנות הנעורים שבהן אדם מגבש את אישיותו ואת מסד

הידע הבסיסי שלו. גם לימוד של חוכמה כללית נחוץ וחיוני. בזכות האנגלית שלמדתי בתיכון - ושעליה הוספתי בהמשך - אני מצליח לקרוא מחקרים מהעולם כולו. בזכות הפיזיקה שלמדתי בתיכון אני מבין את המנגנונים הבסיסיים של עולם הטבע. בזכות לימודי המחשב אני לא נבהל מהמכשיר הזה".

מוטיבציה פנימית

"הילדים שלנו לא פראירים", אומרת תאיר שטרן, בעלת עסק עצמאי לפדגוגיה חדשנית ומייקס. "גם אנחנו לא רצינו ללכת לבית הספר כילדים, אבל שאלנו פחות שאלות, היו לנו פחות ספקות והרבה פחות אלטרנטיבות. היה לנו ברור שיש מסלול אחד, מי שילך בו יסתדר בחיים ומי שלא - לא". היום הילדים נחשפים לסיפורי הצלחה של אנשים שהלכו מחוץ לתלם". שטרן מלווה בתי ספר ומרכזים טכנולוגיים המעוניינים בחדשנות פדגוגית ומלווה תהליכים דומים ברשת החינוך 'אמית'. "העולם מלא במקצועות חדשים שבית הספר לא יודע להכין את התלמידים אליהם. העולם השתנה, הילדים השתנו ורק בית הספר נשאר בדיוק אותו הדבר כמו לפני 200 שנה. כשהילדים שלי שואלים למה הם חייבים ללכת לבית הספר, אין לי תשובות מספיק טובות. הבעיה העיקרית היא שבית הספר עוסק בעיקר בהיבט הצר של הקניית ידע, וגם זה נעשה בצורה שהיא קצרת טווח. יש ציטוט ידוע של אלברט איינשטיין: 'החינוך הוא מה שנשאר כאשר שוכחים את כל הדברים שלמדנו בבית ספר'. את רוב מה שאנחנו לומדים בשיטה הקלאסית הפרונטלית - מורה מדבר, תלמיד מקשיב, אנחנו לא זוכרים אחר כך".

אז במה בית הספר אמור לעסוק, אם לא בהקניית ידע?

"בית הספר בהחלט צריך לעסוק בהקניית ידע, רק שצורת הלמידה חייבת להשתנות. הלמידה צריכה להיבנות באופן תהליכי עם חיבור לחייהם של התלמידים ועיסוק בתכנים שהם רלוונטיים עבורם. התלמיד צריך להרגיש שמה שהוא לומד או עושה בבית הספר משמעותי עבורו, ולא פחות מזה - משמעותי עבור העשייה הבית-ספרית. נדיר שילד יושב בבית הספר ומרגיש שהוא משמעותי למישהו". אחת הדרכים לשינוי מבוססת על אותה

צורת הלמידה חייבת להשתנות. תאיר שטרן

צילום: אורנה חכים

שיטה ששטרן מפתחת ומקדמת במסגרות החינוך: שילוב מייקס בתהליכי למידה. "לפי גישת המייקס כל אחד יכול להיות יצרן, להפיק תוצר ייחודי בעזרת האמצעים הטכנולוגיים הזמינים לנו כיום. שילוב של מייקס בתוך הפדגוגיה מאפשר תהליכי למידה התנסותיים, יישומיים, מבוססי תוצרים. תאיר לך כיתה שלומדת מתמטיקה, מדעים ואפילו תנ"ך באופן תהליכי תוך עיסוק בשאלות גדולות שנובעות מתחום הידע ופיתוח תוצרים פיזיים. כדי להפיק את אותם תוצרים התלמידים צריכים לבצע מחקר, לרכוש ידע, לתכנן ולהתנסות".

במה השיטה הזו טובה יותר מהשיטה הקלאסית?

"הלמידה המייקרית היא למידה משלימה ולא אלטרנטיבית. היא משלימה היבטים חשובים שכמעט ולא מתקיימים בלמידה הקלאסית כמו הטמעת הידע בזיכרון

צילום: גלעד מור

הרב חיים נבון: "לימוד תורה חשוב בכל שלב בחיים, אבל יש לו חשיבות מיוחדת בשנות הנעורים שבהן אדם מגבש את אישיותו ואת מסד הידע הבסיסי שלו"

לטווח ארוך דרך החוויה המעשית, פיתוח המיומנויות האישיות וזימון סביבת למידה של ניסוי, טעייה ותיקון. הבנייה נכונה של תהליכי הלמידה המייקרית עשויה לקדם את המוטיבציה הפנימית של התלמיד להיות משתתף פעיל על ידי עיסוק בשאלות שמקשרות בין התוכן הלימודי לסוגיות שמעניינות אותו, על ידי תחושת המסוגלות והמשמעות שהוא מקבל מהעבודה בצוות ופתרון בעיות מהעולם האמיתי ועל ידי חוויות ההצלחה והערכת הסביבה שהוא מקבל בסיום". בתהליך הלמידה הקלאסית, מציינת שטרן, המוטיבציה של התלמיד היא בעיקר חיצונית. "הוא לא מונע מתוך סקרנות או מתחושה שזה יקדם אותו בחיים. הוא מבצע את המשימות כי יש ציונים ויש מערכת שיודעת לתת גם מקלות וגם גזרים", היא אומרת. "בלמידה מייקרית, לעומת זאת, המוטיבציה של התלמיד נובעת מהמשיכה שיש כמעט לכל אדם בעולם ליצירה. מבחינת התלמיד הוא לא נמצא כעת בשיעור היסטוריה, הוא חלק מצוות פיתוח של פתרונות לאספקת מים ומזון לתושבי ירושלים הנצורה בתש"ח. הוא חוקר ולומד את הרקע ואת הבעיות, מתכנן ומייצר דגמים של פתרונות ולבסוף מציג אותם מול קהל. ממש כמו איש פיתוח בעולם האמיתי".

עוד הבדל ששטרן מתארת בין למידה קלאסית למייקרית הוא סדר הפעולות. "בלמידה הקלאסית קודם כול נלמד ואחר כך, אם המורה ממשי יצירתית וחדשנית, גם ניישם או נמחיש באיזושהי אופן את הלמידה שלנו. למשל, למדנו על תא חי בביוLOGיה וכדי להוכיח הבנה נצייר אותו, נבנה בפלסטינה או אפילו נכין סרטון, וזו עדיין למידה קלאסית. בלמידה מייקרית, לעומת זאת, התהליך הפוך: מתמקדים בפיתוח התוצר, והלמידה מתרחשת כשאנחנו חוקרים וצוברים ידע כדי לפתח אותו".

זה מתאים לכולם?

"שום דבר לא מתאים לכולם. למידה יישומית יכולה להתקיים בכל מיני צורות, לכן המורה חייב להכיר את התלמידים שלו ולתת להם מנעד שמאפשר בחירה. אם כולם עושים אותו הדבר זה לא מייקס, זו למידה קלאסית. המורה מגדיר את גבולות הגזרה ובתוכם חייבת להיות אפשרות בחירה לפי נטיית הלב של התלמידים".

קבוצת השווים

"עצם השאלה אם בית הספר עדיין נחוץ בימינו היא עצובה", אומרת ד"ר הילה ויצמן בן דוד, רכזת חממת מחנכות "אתחלתא" במכללה האקדמית חמדת ומנכ"לית עמותת שבועת האדמה המקדמת חוסן קהילתי-סביבתי. "בעידן כל כך מנותק, עם הניידים והטיקטוק ומיומנויות חברתיות שלאט לאט נעלמות, נוצרת בדידות גדולה ותחושת זיוף. בית הספר הוא בדיוק ההפך מזה, הוא המציאות שצריך ללמוד להתמודד איתה. ילדים שמגיעים מדי יום לקבוצת השווים שלהם ופוגשים סוגיות חברתיות לומדים מיומנויות של תקשורת בין אישית ושיח שהן קריטיות לאנושות. הם לומדים להתמודד עם קונפליקט, לשוחח עם מישו שחושב אחרת. אלה מיומנויות שחשובות להם גם כנוער וגם בהמשך כמבוגרים".

ד"ר ויצמן בן-דוד מבהירה כי אין להמעיט בחשיבות רכישת ידע ופיתוח מיומנויות למידה בבתי הספר, אבל מחקר שערכה ובו השתתפו מחנכות מתוך מערכת החינוך הוביל למסקנה מעניינת: "ראיינתי מעל מאה מחנכות

צילום: עופר עמרם

ד"ר הילה ויצמן בן דוד:
"מתברר שהמורים רואים את התפקיד שלהם בצורה הרבה יותר הוליסטית-אקולוגית שחלק משמעותי ממנה הוא תמיכה בילד ברמה הלימודית"

וגילית ש-60 אחוזים מהן תופסות את התפקיד שלהן כרגשי. אחרי תהליך של שנתיים בתוך קהילה מקצועית לומדת ניסיתי לבדוק אם יש איזשהו שינוי בתפיסה הזאת, ומתברר שהמורים רואים את התפקיד שלהם בצורה הרבה יותר הוליסטית-אקולוגית שחלק משמעותי

ממנה הוא תמיכה בילד ברמה הלימודית. המורים לא אמורים ללמד את הילדים 'לשפוך' את הידע, כפי שנעשה בצורה הישנה, אלא לפתח את החשיבה הביקורתית ואת המטה-קוגניציה. זה דבר ששום AI לא ילמד אותם". גם הרב נבון מדגיש את חשיבות הקשר הבלתי אמצעי בין מורים לתלמידים. "שוחחתי אחרי הקורונה עם מורים ומנהלים רבים, מגננות ועד פרופסורים באוניברסיטה. כולם הסכימו שהלמידה מרחוק לא עבדה", אומר הרב נבון. "עד היום אפשר לזהות את החומר שהתלמידים למדו בזמן הקורונה לפי סימן בדוק אחד: הם לא יודעים עליו כלום. יש יחיד סגולה שמסוגלים ללמוד מרחוק, אפילו לבד או בעזרת תוכנה, אבל אצל הרוב המוחלט של הלומדים בכל הגילים אין תחליף ללמידה פרונטלית. תקופת הקורונה רק העצימה את חשיבות המורה, לא להפך. ברור שהרבה נערים ונערות מתלוננים על בית הספר, זו לא תופעה חדשה ויש לה עדויות כבר מימי חז"ל. התפקיד של המבוגרים הוא להעניק פרופורציה לתלונות הללו, ובסופו של דבר גם לקבוע את דרכם של ילדיהם". ■